

ТВОРИ БЕНДЖАМІНА ДІЗРАЕЛІ ЯК ДЖЕРЕЛО ВИВЧЕННЯ ВІКТОРІАНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Мацелик Мар'яна,

студентка III-го року навчання
історичного факультету
Тернопільського національного університету
імені В. Гнатюка
e-mail: m.matselyk@gmail.com

Науковий керівник: **Валіон Оксана,**
кандидат історичних наук, доцент,
кафедра всесвітньої історії та релігієзнавства
Тернопільського національного педагогічного
університету імені Володимира Гнатюка

Роль особистості в історії важко переоцінити, а тим паче, якщо ця постать стала однією із ключових у політичній та культурній історії країни. На нашу увагу заслуговує життя і творча спадщина визначного британського державного та політичного діяча, успішного письменника-романіста Бенджаміна Дізраелі. Його романи стали дзеркалом відображення вікторіанського суспільства, фіксуючи складності, проблеми і трансформації епохи.

Зазначимо, що Дізраелі походив із єврейської родини, яка емігрувала до Європи, спочатку до Італії, а згодом до Англії. Літературознавчі здібності Бенджаміну, ймовірно, передалися від його батька, Ісаака Дізраелі, який був істориком і літературним критиком.

Бенджамін Дізраелі ввійшов в історію як лідер консервативної партії, прем'єр-міністр уряду в 1868 та 1874–1880 рр., граф Біконсфілд (з 1876 р.). Проте саме його літературна творчість стала містком до активної політичної кар'єри, оскільки сприяла популярності діяча. Водночас, через літературну спадщину Дізраелі популяризував власні суспільно-політичні погляди.

Важливим фокусом творів Бенджаміна Дізраелі була соціальна проблематика, де письменник доводив необхідність реформ у суспільстві. У таких працях, як «Сибіла» та «Конінгсбі» він торкався соціальних питань, що виникли внаслідок індустріалізації, наголошуючи на складному становищі робітників, вирішенні їх проблем. Те, як зображав персонажів з різних соціальних верств Дізраелі, підкреслювало розбіжності та напругу, що були властиві вікторіанському суспільству.

Романи Дізраелі також заглиблювалися у політичний ландшафт того часу, показуючи погляд на боротьбу за владу, політичну корупцію та різні конфлікти, що були поширені у вікторіанській Англії. Його персонажі

часто втілювали відмінні політичні ідеології, що дозволяло діячу досліджувати та критикувати окремі аспекти політичної системи. Крім того, глибоке спостереження Дізраелі за суспільними перетвореннями, сприяло відображенню зміни ролей жінок і появи нової аристократії. Він осмислював вплив технологічного прогресу та економічних змін на традиційні структури, подаючи деталізований погляд на мінливе вікторіанське суспільство. Поєднуючи вигадані оповідання з політичними та соціальними коментарями, Дізраелі не лише розважав читачів, але й сприяв глибшому розумінню соціальної, економічної та політичної динаміки, що формувала вікторіанську Британію. Його романи залишаються цінними історичними та літературними документами, які відкривають вікно у складні перипетії епохи.

Бенджамін Дізраелі вміло використовував літературний жанр як інструмент аналізу соціальних, політичних та економічних реалій часу. Аналізуючи великі твори діяча, такі як «Сибіла» і «Танкред або Новий хрестовий похід», можемо помітити, що вони виходять за межі літературної розваги та стають своєрідними дослідженнями того, як суспільство функціонує у різних соціальних й політичних контекстах. У цих романах, кожен персонаж – не лише герой чи героїня, але й живе втілення соціальної структури суспільства. Його герої допомагають розкрити суперечності та амбіції різних соціальних верств, надаючи читачеві можливість відчутти особливості та специфіку вікторіанського суспільства.

У творчості Дізраелі простежується не лише творче самовираження письменника, а й спроба сформувати та структурувати інформаційне поле при зверненні до відповідного кола читачів. На нашу увагу заслуговує аналіз трьох рубіжних творів Дізраелі – романи «Вівіан Грей» (1827), «Конінгсбі, або Нове покоління» (1844) та «Ендіміон» (1880) у контексті їх орієнтованості на конкретну читацьку аудиторію.

«Вівіан Грей» – роман, у якому простежувалася етико-філософська концепція дендизму, що ввібрала байронівські традиції, яку суттєво доповнив Дізраелі. Це був перший роман молодого письменника, яким він заявив про себе у світському товаристві та літературі. Термін «дендизм» характеризує як образ головного героя роману, так і систему засобів розповіді. Безперечно, що Дізраелі продовжив дендистські тенденції Байрона. Але денді у Байрона (як згодом в Уайльда) асоціальний. Він – вигнанець у суспільстві й втілював виступ індивіда проти натовпу. Дізраелі пропонував інше трактування дендизму. У нього дендизм став засобом комунікації героя з суспільством, єдино можливим для вихідця з іншого соціального середовища.

В Англії, те, як людина заявила про себе, було ключовою перепусткою у впливове товариство. Цілком не важливо, що робило людину помітною

– стан, сім'я або талант. Проте для того, щоб потрапити у вище суспільство, їй потрібно мати «блакитну кров», мільйон або геніальні здібності – це факт [4, с. 86]. Звісно ж, що «Вівіан Грей» – роман-комунікація та роман про комунікацію. Привертає увагу тон розповіді – легкий, грайливий, приятельський, насичений зверненнями до читача, натяками на обставини чи жартівливі відвертості. Автор ніби говорив читачеві: «Ми належимо до одного кола, обідаємо в аналогічних закладах і говоримо однією мовою». Здається очевидним, що передбачувана аудиторія роману, світське суспільство, причому найгнучкіша його частина – світські левиці та завсідники модних салонів, молоді денді, які впізнають у Вівіані себе, сприйнятливі до всього нового, які прагнуть свіжої інформації, сенсацій, нових героїв та змін [3].

Роман «Конінгсбі, або Нове покоління» – про сучасну молодь, був написаний у час, коли Дізраелі активно формував власну парламентську фракцію 'Молода Англія'. Молодість героя у цьому випадку – не літературний штамп, а сутнісна, програмна, характерологічна властивість. Загалом сюжет 'Конінгсбі' – це історія входження у життя молодої людини, сироти, наділеної від природи здібностями лідера, здатного згуртувати та надихнути значну кількість людей. Його покликання – політика, але спочатку він проходить серйозне випробування своїх моральних і політичних принципів у зіткненні зі своїм дідом, маркізом Монмутом. Через суперечку Конінгсбі з Монмутом у романі здійснюється генералізація конфлікту старого та нового покоління.

Соціальний пафос Конінгсбі полягав у необхідності накопичення інтелектуального і духовного потенціалу, акумуляції нових громадських сил, здатних протистояти носіям застарілої егоїстичної моралі, схожих до Монмута. Наприкінці роману особливу значущість набуває метафоричний образ поворотного моменту в житті, на якому зупинилися Конінгсбі та його однодумці. «Відкритий» кінець роману надає більшу свободу саморозкриття персонажів та велику активність молодим сучасникам автора, перетворюючи їх із читачів на творців нового етапу політичної історії.

Водночас останній завершений роман письменника – «Ендіміон», є одним із найзагадковіших творів Дізраелі. Він написаний прем'єр-міністром, у якого позаду залишилися роки напруженої парламентської боротьби та інтриг, значні тріумфи та нищівні поразки.

Скромне соціальне становище Ендіміона у поєднанні з кар'єрним прагненням та звичною поведінкою у суспільстві нагадують Вівіана Грея, героя першого роману Дізраелі. Однак між Ендіміоном та Вівіаном існує велика різниця. Вівіан яскравий і талановитий, він мріє бути як усі, але зазнає невдачі, оскільки в ньому занадто багато рвучкості, щирості та блиску. Натомість Ендіміон має гнучкий характер і стає слухняним воском у руках людей, які мають бажання і волю сформувавши його долю

[1]. При цьому важливий і той факт, що Вівіан був денді, належав до того соціального типу, до якого справжні джентльмени ставилися підозріло і зверхньо. Ендіміон свідомо відмовився від дендизму в одязі та поведінці.

Іронія Дізраелі спрямована на навмисну усередненість (пересічність), що культивувалася в англійській політиці; створення іміджу людини, на яку може покластися імперія, призводила до знеособлення, стирання індивідуальності. Ендіміон здавалося б дуже нетиповий герой. Його характер є відображенням характеру британської нації, її сильних і слабких сторін. Іронізуючи, Дізраелі не заперечував факту, що Англія є землею свободи та політичної мудрості. У цьому простежувалося усвідомлення автором діалектики могутності традицій англійського політичного життя та слабкості окремих людей, що приходять до влади, а також глибоке розуміння особливостей британського характеру та менталітету.

Романи Дізраелі пронизані спостереженнями за політичним контекстом. Він вправно вплітав у свої твори політичні інтриги, боротьбу за владу та парламентські перипетії. Це не просто декорація, а важлива частина сюжету, що додає глибину та значущість його оповідань. Розмаїття героїв, їх історії та долі в романах Дізраелі розкривають перед читачем калейдоскоп суспільних реалій. Він ретельно вдосконалював свої образи, дозволяючи читачеві відчути емоції та переживання кожного героя в контексті його соціального оточення. За допомогою глибокого аналізу соціальних відносин, політичних інтриг та інтелектуальної глибини, романи Дізраелі стали невичерпним джерелом для розуміння вікторіанського суспільства. Вони перетинають межі художньої творчості, створюючи мистецтво аналізу та рефлексії.

Романи Бенджаміна Дізраелі слугують лінзою, що відображає складний гобелен вікторіанського суспільства. У його роботах оживають ключові аспекти епохи, пропонуючи глибоке розуміння складності та динаміки часу. Дізраелі показав боротьбу між верствами, притаманну для вікторіанського суспільства, віддзеркалюючи відмінності між аристократією та робітниками. Зображення ним політичних інтриг у таких романах, як «Конінгсбі» та «Сибіла дозволяє усвідомити вікторіанський політичний ландшафт. Трансформаційні наслідки індустріалізації та соціальних змін знаходять резонанс у наративах Дізраелі, звертаючись до результатів швидкого промислового зростання, піднесення міських центрів і змін у суспільних нормах. Він дослідив еволюцію сприйняття жінок, кинув виклик традиційним гендерним ролям і розмірковував над обмеженнями, накладеними на жінок у вікторіанському суспільстві.

Швидка урбанізація вікторіанської Англії та пов'язане з нею соціальне невдоволення – теми, що характеризували твори Дізраелі. Діяч фіксував труднощі, з якими стикалися люди, адаптуючись до мінливого ландшафту

міст, що розвивалися. Романи Дізраелі боролися з протиріччями між консерватизмом і прогресизмом, відображаючи власні політичні переконання автора. Персонажі та сюжетні лінії втілювали зіткнення між традиційними цінностями та силами, що спонукали до суспільних змін. Досліджувалися питання національної ідентичності та ролі Великобританії у світі, що демонструвало вікторіанську гордість за імперські досягнення поряд із складністю мінливого глобального ландшафту [2].

Зазначимо, що Дізраелі використовував свої романи як платформу для соціальних коментарів, пропонуючи гострі спостереження щодо суспільних проблем, економічної нерівності та політичного маневрування. Культурні впливи, включаючи літературу, мистецтво та моду, бездоганно вплетені у твори діяча. Він показував вікторіанське захоплення романтизмом, елементами готики та ширшими культурними тенденціями, що формували епоху. Духовні та моральні теми постійно повторювалися у романах Дізраелі, звертаючись до вікторіанського акценту на моралі. Він досліджував питання етики, чеснот та наслідки суспільного вибору.

Висновки. Таким чином, твори Бенджаміна Дізраелі пропонували читачам не лише захоплюючі розповіді, а й глибоке розуміння вікторіанського суспільства. Вони слугували відображенням соціального, політичного і культурного ландшафту того часу, фіксуючи особливості, специфіку та виклики цієї трансформаційної епохи. При цьому діяч майстерно передав дух, манери й цінності періоду, у якому жив і працював, показуючи, водночас велич вікторіанської Англії, а також проблеми і складнощі, що мали місце, в зв'язку із політичними та соціально-економічними змінами того часу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Coningsby, novel by Disraeli, 2024. URL: <https://www.britannica.com/topic/Coningsby-novel-by-Disraeli> (дата звернення 23.01.24).
2. Diniejko A. Landow George P. Benjamin Disraeli's Sybil, or How to Reconnect the Two Nations. URL: <https://victorianweb.org/authors/disraeli/sybil.html> (дата звернення 22.01.24).
3. Diniejko A. Między literaturą i polityką. Warszawa: Uniwersytet Warszawski, 2019. 294 p.
4. John St. Ian. The Historiography of Gladstone and Disraeli. London: Anthem Press, 2016. 402 p.